

Bjørn Svinsås

”Søringen” som var med og bygde Alten Kobberverk

Kåfjord i Alta var, i perioden 1840-1850, Finnmarks ”navle” når det gjaldt bosetning og industrieventyr. Det bodde da flere mennesker der enn det gjorde til sammen i Hammerfest, Vardø og Vadsø. Den første og viktigste perioden av gruvedrifta der varte fra 1826 til 1877.

Det var i starten nesten umulig å få

tak i lokal arbeidskraft i Alta/Talvik. Det ble derfor satt i gang en vervingskampanje ved svenske og andre norske gruvesamfunn. Ettersom det var nedgangstider både på Røros og i Folldal på denne tiden, gikk det forholdsvis greit å skaffe folk.

Den opprinnelige planen var å ansette engelske arbeidere, men ledelsen

Kåfjord kirke i 1838. Kirken ble bygd som kirke for bergverket i 1837 og er øga tyskernes brenning av Finnmark i 1944, Altas eldste stående bygning i dag. Tegning av A. Mayer fra 1838-1839. Fra Rechercheekspedisjonens plansjeverk. Bilde: Alta Museum.

fant fort ut at det ble for dyrt. Engelskmennene forlangte langt høyere lønninger og bedre kosthold enn de norske. I tillegg hadde engelskmennene andre drikkevaner. En av eierne av gruveselskapet, Henry D. Woodfall, reiste ut til gruvene ved Falun, Røros og Folldal for å verve arbeidere.

Gruvene i Folldal var på denne tiden eid og driftet felles med Røros Kobberverk, men det ble likevel inngått ulike kontrakter med de som kom fra Røros, Falun og de fra Folldal.

Kontrakten med arbeiderne fra Falun er datert 8. mars 1827 og hadde ett års varighet. De norske måtte derimot i starten binde seg for minimum to års tjeneste.

Reisen nordover

Reisetiden fra Folldal til Trondheim var beregnet til åtte dager. Fra Lovise Hytte syv dager og fra Røros fem dager. Turen fra Trondheim til Kåfjord gikk med båt. Arbeiderne kunne få fra 5 til 10 Spd. i reiseforskudd hos revisor Bendts eller Grosserer Hoe & Co i Trondheim. De fikk 36 skilling daglig i reisegodtgjørelse fra hjemstedet til Trondheim og under båtturen fikk de 24 skilling per døgn. Ut fra regnskapsbøkene til verket ser vi at gjennomsnittlig reisetid fra Trondheim til Kåfjord var på 40 døgn, noe som sier oss at det var mye venting på båtskyssen nordover.

Kontrakten for Rørosarbeiderne er datert 27. mai 1826, de fra Falun 8. mars 1827 og kontrakten med arbeiderne fra Folldal underskrevet den 1. februar 1828.

Gjestearbeidere og utvandrere

Det kan kanskje være av interesse for noen å få en oversikt over alle som reiste fra Røros, Kvikne, Tynset, Alvdal og Folldal til Alten Kobberverk. Jeg har derfor tatt noen runder i verkets arkiver for å se litt nærmere på historikken her. For de som eventuelt har lett i kirkebøker etc. over inn- og utflyttede i perioden 1826-1870 så er det så store hull og unøyaktigheter at man blir forvirret. Verkets arkiver derimot, er veldig nøyaktige og presise. Jeg har fra før bare sett på de av min egen slekt – Romsdalslekta – som reiste ut, men det kan være mange etterkommere av de andre slektene som også vil vite litt mere detaljert om sine folk.

Alle som skrev kontrakter med verket var bundet til minimum to års arbeid. Dette var nok også en av grunnene til at de ikke ble ført inn og ut av kirkebøkene, de ble nærmest oppfattet som gjestearbeidere. Det var også tidkrevende å komme seg til Talvik da det ikke var veiforbindelse. De hadde heller ikke egne båter. De som etter hvert ble registrert i kirkebøkene var de som giftet seg, fikk barn, eller hentet sine familier for permanent flytting. Kontraktene tilsa fri reise med diett tur/retur opprinnelsesstedet.

Vi vet at under prøvedrifta i 1826 var det ti engelske gruvearbeidere fra Cornwall og fem mann fra Røros, samt sju mann som sannsynligvis kom fra Nord-Østerdal. Vanligvis så står det i regnskapsbøkene hvor arbeiderne kom fra, antall reisedøgn etc., men ikke for de sju siste. Den nøyaktige registreringen opphørte også fra 1831. I regnskapene fra 1826 til desember 1829, kan vi følge

hver enkelt arbeider med lønn og hva de kjøpte på butikken fra dag til dag. Dette gir oss ett godt bilde av dagliglivet i Kåfjord. Fra 1. januar 1830 kan vi kun følge lønningsprotokollene på hva den enkelte tjente. Vedrørende forskudd for de som ankom etter denne dato, er alt oppgitt i penger og antall reisedøgn.

Fra 1832 ser vi at flere starter på sin andre reise til Kåfjord, og i 1834 er det slutt på gratisreisene. Verkets ledelse syntes det ble uforholdsmessig dyrt å la alle disse Trønderne og Nord-Østerdølene reke opp og ned kysten hvert andre år for verkets regning – også med tanke på at de kunne ansette svært arbeidsvillige finske, svenske og kvenske arbeidere uten å bekymre seg om ekstra kostnader til reise- og diett.

Da skal vi se på menneskene – veteranene – som var med og bygde opp verket og samfunnet i Kåfjord. De fem som kom ankom Kåfjord fra Røros den 3. juni 1826 var:

Ernst Mathiesen, John Kicksberg, Amund Lind, Tore Ingebrigtsen og Ingebrigt Haldorsen.

Neste pulje ankom 8. juli 1826: Ingebrigt Haugen, Enevold Dahl, Hans Knudsen, Johannes Garmo, Anders Estensen, Thore Estensen og Ole Pedersen.

Fra Folldal var det opprinnelig 57 arbeidere som hadde skrevet kontrakt med verket.

Kontrakten er datert 1. februar 1828. Verket hadde imidlertid ikke husrom til alle interesserte slik at avreisen ble utsatt for de fleste. Kontrakten med Rørosarbeiderne er datert 27. mai 1826. Det var samme eier av verket ved Røros og Folldal, derfor var det noen Folldø-

ler som reiste tidligere.

De som ankom fra Folldal den 27. juni 1827 var: Bergsvend Estensen, kona Marit Olsdatter Romsdal, deres sønn Esten Bergsvendsen og Knut Altesen. Den 3. november samme år ankom Thore Estensen.

I juli samme år ankommer 14 arbeidere fra Falun. De er ansatt for nøyaktig ett år og i kontrakten står det at de skal forlate verket på samme dato året etter. Det samme skal de to kvinnene de har med seg til matlaging og klesvask! De returnerer etter avtale, men to stykker kommer senere tilbake for egen kostnad. Mennene er: Anders Hellstrøm, Anders Forslund, Goran Kjellstrøm, Gustaf Andersen, Anders Andersen, Anders Hedberg, Jan Mann, Anders Gustav Hellstrøm, Johan Lundstedt, Anders Miklstrøm, Anders Sellberg, Dan Skog, Johan Asplund og Erick Berghed.

Kvinnenes navn er ikke nevnt.

Så går vi til 1828. Den 20. mai ankommer fra Folldal: Ole Olsen Aus, Ole Olsen Romsdal, Jacob Evensen, John Olsen, Ellev Thoresen Røsten Romsdal, Paul Thoresen, Peder Avlesen, Tron Tronsen, Thore Helgesen, Ole Larsen, Peder Christophersen, Ole Thorstensen og Christen Christensen.

Neste gjeng ankom den 6. juni 1828 fra Røros: Hans Nilsen Haugen, Sivert Faaberg, Esten Amundsen, Ole Ingebrigtsen, Harald Tønseth, Anders Winterwold og Arne Johnsen Kjølborg.

Samme dato ankom fra Lovise Hytte: Eric Thoresen, Ole Persen Folden og Ingebrigt Estensen Hollan.

Samme dato ankom fra Folldal: Thore Andersen Lien, Christopher Hansen Riismoe, Ole Larsen Bekstu-

bakken, Arne Johnssen Odden, Iver Larsen Lien, Ole Evensen Erlie, Hans Fastessen og Ole Persen Fløtten.

I 1829 den 31. juli ankom fra Folldal følgende: Jens Olsen Folden, Esten Johansen Strøms hoved, Eric Pedersen Fladaas, Jens Iversen Grøtlie, Peder Halvorsen Quernsletten, Simon Olsen Brandsnes, Christian Danielson Stordalen, Ole Simonsen Brandsnes, Matz Andersen Røsten, Ole Olsen Brandsnes, Iver Olsen og Per Matzen Røsten.

I juni 1830 ankommer: Ole Sivertsen Lian, Torger Estensen Trøe, Esten Tronsen Hermanstad, Esten Knudsen Røe og Christian Danielsen.

Senere, i juli samme år ankommer også denne gjengen, som sannsynligvis er en blanding fra ulike hjemsteder: Ole Pedersen Stavne, John Clausen Lestad, Christ Christensen Storsengen, Even Arntsen, Jacob Pedersen Jansen, Gabriel Ellefsen Schjetnan, Eric Johansen Stensvold, Amund Thoresen Øjaas, Ole Andersen Boland, Ole Olsen Rostad, Ole Knudsen Brandeggen, Elling Pedersen Fugleseth, Ole Olsen Hattestad, Tølløv Olsen Westbye, John Ellingsen Kollstad, Lars Hansen Borg, Svend Andersen, Iver Johnsen Grimsdalen, Peder Johnsen Wold, Iver Johnsen Quilvangen, Gunder Olsen Rongsveen, John Mortenson Baugen, Tølløv Olsen Undseth, Ole Johnsen Røseplads, Arne Johnsen Røseplads, Amund Svendsen Vangen og Iver Olsen Wingeln.

I juni 1831 kommer neste gruppe, også disse har ulike hjemsteder:

Lars Johnsen Brandvold, Anders Matzen Røsten, Arne Hansen Krogen, Anders Evensen Erlie, Haagen Esten-

sen, Christian Knudsen Øjen, Eric Pedersen Grimsboe, John Johnsen Strømmen, Anders Pedersen Orkelbog, Avle Pedersen, Mons Andersen Sommer, Peder Bernsen Hornseth, Christoffer Estenvold, Hans Avlesen Kaasen, Peder Nilsen Holen, Peder Jørgensen, Lars Pedersen Baugen, Haldø Haldosen, Hans Olsen Mæleng, Morten Larsen Bakken, Arne Simonsen Strømsen, Haagen Olsen Mæleng, Even Olsen Steimoen, Lars Evensen Grimsboe, John Johnsen Husa, Ole Pedersen Nefset, John Andersen Tilnefsnes, Thore Mortensen Udgaard og Helge Johnsen Strømeng.

I august 1832 for andre runde ankommer Iver Johansen Quilvangen med familie.

Så kommer vi til august 1833, da kommer siste bolken av arbeidere på de opprinnelige kontraktvilkårene. Her er det flere som har med familiene sine og har ingen planer om å returnere til Folldal: Ole Olsen Østvang, John Knudsen Moen, Jørgen Bjørn, Ole Jakobsen Fossen, Peder Ingebrigtsen Aasen, Ole Olsen Brandsnes, Ole Olsen Romsdal, Nils Estensen Brandsnes, Simen Olsen Frank, Arne Evensen Erlie og Tron Larsen Bustad.

Den siste som fikk reiseutgiftene dekket av verket var hytteskriver/overstiger Borchgrevink. Han ankom Kåfjord i august 1835. Alle andre måtte fra nå av betale reisen av egne midler.

Vi ser også at det etter denne tiden kom folk fra Østerdalen, Trøndelag og Nord-Norge for å skaffe seg arbeide, men dette var da ikke organisert på samme måte som med veteranene som var med fra starten av.

”Vue de l’intérieure des usines de Kaafjord, en Finmark”. Inne fra smeltehytta til Kåfjord kobberverk. Tegning av Lauvergne 1838-1839. Rechercheekspedisjonens plansjeverk. Bilde: Alta Museum.

Det er sikkert mange slektninger både i Østerdalen, på Røros og i Finnmark, som lurer på hvordan de levde sine liv og hvordan det daglige slitet artet seg for den enkelte. For slit og fatigdom var det de hadde mest av.

Nye gruver i Mitchigan, USA

Fra ca. 1865 dalte lønnsomheten ved verket og da startet utvandringen fra Kåfjord til nye gruver i Mitchigan, USA. Da ble nye kontrakter inngått. For mange av de som dro over til Amerika ble det en gjentakelse av historien, bare med unntak av at denne gangen var det

ingen returbillett. De ble tydeligvis ”vervet” på nytt av ett større kobberverk der borte. Ser vi på skipslistene så var destinasjonen Hancock Michigan for samtlige. Av skipslistene kan vi også lese at for samtlige var reisen betalt fra Amerikansk hold, noe som tyder på at billettene var betalt av den nye arbeidsgiveren Calumet and Hecla Mining Company. Dette selskapet sto for over 50 % av USA sin kobberproduksjon.

Artikkelen er basert på opplysninger fra Alten Kopperverks arkiver.